

Yeni Çağın Eşiğinde Türk Dış ve Güvenlik Politikaları - Fatih Ceylan

[“Yeni Çağın Eşiğinde Türk Dış ve Güvenlik Politikaları” başlıklı görüş yazısını pdf olarak indirmek için indir butonunu tıklayınız.İndir](#)

Uluslararası İlişkilerde Köşe Taşları

Yeni milenyumun başlangıcından bu yana uluslararası politikada bir dizi değişim ve dramatik dönüşümlere neden olan olaylara tanık olduk. Sahne, ABD’de El-Kaide tarafından 11 Eylül 2001’de gerçekleştirilen ve ABD’nin Afganistan’a askeri müdahalesiyle sonuçlanan terör eylemleri, ABD’nin 2003’te sağlam gerekçelere dayanmayan Irak’a askeri müdahalesi, 2008’de Rusya ile Gürcistan arasında patlak veren savaş ve 2014’te Rusya’nın gayrihukuki ve gayrimeşru şekilde Kırım’ı işgal ve ilhak etmesiyle eşzamanlı olarak Ukrayna’nın Donbas bölgesini istikrarsızlaştırmaya yönelmesiyle daha da hareketlendi. Nihai darbe 2022 Şubat’ında Rusya’nın Ukrayna’nın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü bir kez daha ihlal ederek, bu ülkenin farklı bölgelerinde başlattığı saldırgan eylemlerle geldi.

Neredeyse tüm küresel aktörler için sancılı geçen bu süreç boyunca, Çin’in istikrarlı şekilde yükselmesiyle birlikte ABD ile Çin arasındaki artan stratejik rekabet çıplak bir gerçekliğe dönüştü. Bu görünür rekabet, Hint-Pasifik bölgesinde Tayvan Boğazını odak alan ihtilaf bağlamında ABD-Çin-Tayvan üçlüsü arasındaki gerilimin artmasıyla tecelli etti.

AKP’nin İlk Yıllarında Türk Dış ve Güvenlik Politikaları

Son yirmi yılda Türkiye iç politikasının, ülkenin dış ve güvenlik politikalarının yapım ve uygulanmalarında sürekli artan etkisiyle bu alanlarda inkâr edilemez bir dönüşüme tanık olduk. Bu açıdan, Türkiye’nin dış-güvenlik politikalarının ana yöneliminin Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) ilk sekiz yıllık iktidarı döneminde büyük ölçüde değişmeden kaldığı söylenebilir.

AKP’nin iktidar kadroları ilk dönemde Cumhuriyetin ilke ve değerleri üzerine kurulu geleneksel Türk diplomasisinin kurumsal davranış kalıplarını bozmaktan geri durdu. Bu sekiz yılda (2002-2010), Türkiye’nin Batılı ülke ve

kurumlarla

ilişkilerini AB'yle entegrasyonu önceleyerek iyileştirmeye yöneldiler. Ekonominin yeniden yapılandırılması ve siyasi reformlarla örtüşen bu arayış, Cumhuriyet döneminde Türk diplomasisinin önceliklerinden olan ülkenin Avrupa yönelimi temelinde ilişkilerin geliştirilmesini destekleyen bir sürece sahne oldu.

Kuruluş Döneminde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarının Ana Yönelimi

1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün liderliğinde öncelikle ulus-devlet inşası için gerekli reformları hayata geçirmiş, aynı zamanda Türkiye'yi çevreleyen coğrafi alanda geniş bir barış ve istikrar kuşağı oluşturmak üzere özellikle 1930'lı yıllarda başlayan bir dizi diplomatik girişimde bulunmuştu.

Kurtuluş Savaşı'nın en hararetli günlerinde Türkiye, 1921'de Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşmasını, ardından Kars Antlaşması'nı imzaladı. Bu iki antlaşmayı aynı ülkeyle 1925'te imzaladığı Saldırmazlık Paktıyla taçlandırdı.

Türkiye'nin etrafında bir barış ve istikrar kuşağı oluşturma çabası sadece kuzeydeki büyük komşusu ile bir dostluk atmosferi oluşturmakla sınırlı kalmadı. Türkiye ve Yunanistan, Atatürk ve Venizelos'un öncülüğünde II. Dünya Savaşı'na giden süreçte, bunlarla sınırlı kalmamak üzere, sırasıyla 1926 ve 1930'da Atina ve Ankara Anlaşmalarını hayata geçirdiler. Bir dizi anlaşma aracılığıyla 1960'ların başında Kıbrıs probleminin patlak vermesine kadar sürecek dönemde işbirliğine dayalı bir ilişki kurmayı başardılar.

Türkiye ile Yunanistan arasında ikili çerçevede vücut bulan yakınlaşma, Atatürk'ün teşvik ve öncülüğünde 1934'te Atina'da Türkiye,

Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Antantı bünyesinde çok taraflı bir yapılanmayla taçlandırıldı. Böylece geliştirilen ikili ve çok taraflı işbirliği çerçeveleri, Atatürk'ün ortaya koyduğu 'Yurtta Barış, Dünyada Barış' vizyonunun bir parçası olarak Batı kuşağında hayat buldu.

Bu dönemde doğu cephesi de yeni Cumhuriyet tarafından ihmal edilmedi. 1937'de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Saadabat Paktı imzalandı. Orta Doğu'nun Türkiye'ye yakın bölgeleri zamanın Türk liderliğinin odağındaydı. Fransa'yla 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması bu yaklaşıma ışık tutar niteliktedir. Bu Anlaşma sayesinde Türkiye, Suriye'de Süleyman Şah Türbesinin bulunduğu toprak parçasının kendi mülkü olarak tanınmasını sağlayarak Türkiye sınırları dışındaki bir alanda (*exclave*) egemenliğini kurmayı başardı. Atatürk tarafından ortaya koyulan Arap dünyasıyla ilişkilerde izlenmesi gerekli yaklaşımın ana ilkesi, Türkiye'nin güney kuşağındaki ülkelerle ilişkilerde iyi komşuluğu haleldar etmemek gereksinimi doğrultusunda Araplararası ihtilaflara müdahil olmaktan kaçınmaktı.

Özetlemek gerekirse Türkiye, 20. yüzyıl boyunca Avrupa uluslar ailesindeki çıpasını sağlam tutmaya paralel olarak tarihi ve kültürel hinterlandının tüm yönlerinde barışçı ilişkiler ağını kurma yeteneğini sergiledi.

2010'dan İtibaren Kaynayan Sınamalar Kazanı

2010 yılında 'Arap Baharı' ya da isyanlarının başlamasıyla birlikte o yıla değin Türk dış ve güvenlik politikalarının dayandığı temel sütunlar özellikle iç bünyeden başlamak üzere dramatik değişikliklere yol açacak şekilde evrildi.

2014 yılında Rusya'nın gayrimeşru ve gayrihukuki yollardan

Kırım'da işgal ve ilhak gerçekleştirmesi ile IŞİD'in Suriye ve Irak'ta terör eylemlerine başvurarak bir 'Halife Devleti' ilan etmesinin ardından Türk dış ve güvenlik politikalarının uygulanmasında makas değişikliğine gidildi. Fakat, gerçek kırılma noktası, sekte görüşe sahip dinci temele dayalı FETÖ'nün öncülüğünde 2016'da

yapılan başarısız darbe girişimi ile özellikle ABD'nin PKK'nın Kuzeydoğu Suriye'de konuşlu kolu PYD/YPG'yle işbirliğine gitmesi ve bu çerçevede Suriye'nin geleceğinin nasıl şekillendirileceğine dair Türkiye-ABD ilişkilerinde ortaya çıkan derin görüş ayrılıklarının ertesinde vücut buldu. Bu sınamada, Rusya ile Suriye'nin Kuzeybatısında bulunan PKK/PYD/YPG arasındaki açık bağlar ve Suriye'nin aynı yörelerinde bu terör gruplarıyla başa çıkılması ihtiyacı bağlamında Rusya'nın ikircikli tutumuyla daha da kötüleşti.

Sınamalarla yüklü mevcut tablonun ortaya çıkmasının sorumluluğu elbette sadece Türkiye'ye mal edilemez. Diğer yandan, 2014 yılından önce hükümetin kendisinin de yararlandığı Türkiye'nin yerleşik uygulamalarından uzak kararlar almaya yönelmesi esasen kırılma durumunda olan Suriye'deki durumun, bu ülke ve ötesinde Türkiye'nin çıkarlarına da zarar verecek yönde ağırlaşmasıyla sonuçlandı. Sonuçta Türkiye, arka planda kötüleşen ekonomik dengeleriyle iç politikada toplumu derinden sarsan ve öz kaynakları üzerindeki yükü arttıran bir sürecin ertesinde, İran'ın bölgedeki bozucu etkisi de dahil olmak üzere, ABD ve Rusya arasındaki güç mücadelesine sıkıştı.

Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarındaki vites değişikliği Suriye'yle sınırlı kalmadı, Batılı müttefik ülkeleri de kapsayacak yönde özellikle Yunanistan'la Doğu Akdeniz'de tansiyonun yükselmesine kadar uzandı. Kalıcı bir çözümü yıllardır bekleyen Kıbrıs sorunuyla birlikte Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının araştırılması, keşfi ve bunlarla ilgili sondaj çalışmalarından kaynaklı sınamalar Türkiye'nin komşu ülkelerle ilişkilerini kötüleştirdi. Bunun yanında, geçmişte bölgesel sınamalarla karşılaşıldığında Türkiye'nin başvurduğu, diplomasisinin ayırıcı özelliğe sahip geleneksel kulvarından yoksun halde dış politikasının askerileştirildiği görüldü.

Libya'daki keşmekeşin temsil ettiği kaos ve bunun Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılması üzerindeki etkisi, Türkiye için bölgedeki riskleri yükseltti ve Türkiye'yi bölgedeki rakipleri ve dostlarıyla karşı karşıya getiren ihtilaflara yol açtı. Bu, Türkiye'nin yakın çevresinde çözülmesi gerekli ciddi bir diplomatik meseleye dönüştü. Türk dış politikası askerileştikçe ve seküler niteliğinden uzaklaştıkça mevcut durum Türkiye için geniş bölgesel kuşakta daha da karmaşık hale geldi.

Yeni Çağda Ne Yapılmalı?

Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarında yakın dönemde 'Yurtta Barış, Dünyada Barış' esasından 'Yurtta Kutuplaşma, Geniş Komşu Kuşakta Cepheleşme' yaklaşımına geçiş somut ve yararlı sonuçlar doğurmadı. Aksine bu geçiş Türkiye'yi tarihi ve kültürel önemdeki hinterlandında yalnızlık çemberine sürükledi.

Nihayetinde hükümet yurtta olsun, dışarıda olsun, hatalı hesaba dayanan dış ve güvenlik politikalarının birçok yönden geri teptiğini görünce 2021'de bu politikadan vazgeçip, durumu toparlamaya yöneldi. Mısır, İsrail, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve önem taşıyan diğer bölge ülkeleriyle ilişkileri normalleştirme düşüncesi galebe çalarken, tüm sorumluluğu sadece Türkiye'ye yüklenemeyecek Türk-Yunan ilişkilerindeki gerilim her gün daha da arttı.

İçinden geçmekte olduğumuz dönem, uluslararası düzenin değişmişine tanıklık ediyor. Rusya'nın Ukrayna'yı ikinci kez işgali ve ABD-Çin gerginliğinin artması sonrasında ana aktörler arasındaki stratejik rekabet, Türkiye'nin yakın çevresinde de geniş ölçekli sonuçlar doğuracak şekilde küresel düzenin

merkezinde

yer almaya başladı. Dolayısıyla, yeni bir çağın eşiğindeki Türkiye, iç bünyesindeki huzuru yeniden inşa etmek, kendi hinterlandından başlamak suretiyle köklü kalıplara dayalı kurumsal diplomasisine öncelik vererek küresel barış ve istikrarı olanaklar ölçüsünde biçimlendirmek ve buna katkıda bulunmak hususunda

aktif bir oyuncu olmak zorundadır. Aksi durum, içerde karmaşa, uluslararası alanda ise daha fazla marjinalleşme getirecektir.

Fatih Ceylan, Büyükelçi (E.)

1957 Bursa doğumlu. 1979 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Dışişleri Bakanlığına girdi. Master Derecesini Rutgers(ABD)/Princeton Üniversitelerinden aldı. İslamabad Büyükelçiliği, Deventer Başkonsolosluğu ve NATO nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde, Brüksel Büyükelçiliğinde ve AB nezdindeki Türkiye misyonunda çalıştı. Düsseldorf'ta Başkonsolosluk, Sudan ve NATO nezdinde Büyükelçilik yaptı. Merkezdeki son görevi İkili Siyasi İlişkilerden Sorumlu Müsteşar Yardımcılığıydı. 2019 Şubat ayında emekliye ayrıldı.

Bu yazıya atıf için: Fatih Ceylan, “Yeni Çağın Eşiğinde Türk Dış ve Güvenlik Politikaları” Panorama, Çevrimiçi Yayın, 10 Aralık 2022,

HEINRICH BÖLL STIFTUNG DERNEĞİ TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.